

İklim Kanunu: Emekçinin ve Doğanın Aleyhine, Sermayenin Çıkarına

9 Temmuz 2025

Aykut Çoban

İklim değişikliğinin nedeni olarak genellikle artan sera gazı salımları gösterilir. Oysa karbondioksit ve diğer sera gazı salımlarının artması, sonuçtur. İklim değişikliğinin nedeni, kapitalizmdir. İklim değişikliği, sermaye sınıflarının emek sömürsünü genişletmek için yoğunluğu ve kapsamı 18. yüzyıldan bu yana giderek artan biçimde doğayı talan etmesi nedeniyle oluşmuştur.

Kapitalist bir devlette iklim politikasının, iklim değişikliği sorununun gerçek nedenini (kapitalizmi) ortadan kaldırması beklenemez. Bu nedenle, kapitalist bir ülkede iklim politikası, sorunun nedeniyle değil sonuçlarıyla (sera gazı salımlarıyla) ilgilidir. O salımları azaltmak için de iklim önlemlerinin sermayeleştirilmesi yoluna gidilir. İklim değişikliğine neden olan sermaye sınıflarının emek sömürsü, doğayı metalaştırması, ticarileştirmesi ve bu yollarla yaşamın sürmesinin koşullarını bozmasının çaresi, yine kapitalizmin piyasa işleyişinde yani metalaştırma, piyasalaştırma, yağmalama pratiklerinde aranır.

İklim krizine karşı asgari önlemlerin hiç değilse şu ilkeleri içermesi beklenir: İklim değişikliğini yaratan sermaye sınıflarının ve etkinliklerinin dizginlenmesi, sorumlu şirketlerin cezalandırılması, iklim politikasının bütçesinin ana gövdesinin şirketlerin sırtına yüklenmesi, emekçi sınıflar için iklim adaletinin yaşama geçirilmesi, insan ihtiyaçlarının doğadaki varlıkların, atmosferin ve biyosferin metalaştırılmasının ve ticarileştirilmesinin geriletilmesi ve önlenmesi. Bunlar aynı zamanda kapitalist meta üretimi ve bireysel tüketimden kolektif üretim ve kolektif tüketime doğru bir yönelmeyi sağlayacaktır. Örneğin, benzinli ya da elektrikli otomobil kullanımını caydırıcı, yasaklayıcı önlemler ve ücretsiz toplu taşımaya geçiş; enerji üretiminin ve dağıtımının devletleştirilmesi ve yaşamsal gereksinimleri karşılayan elektrik tüketiminin bedelsiz olması; kömür madencilerinin, termik santral çalışanlarının bozulan sağlıklarını iyileştirmeye yönelik sağlık programları; orman yangınlarına, sel vb. hava olaylarına koşan itfaiyecilerin, orman işçilerinin, afet birimleri emekçilerinin, sıcak ve soğuk hava dalgalarında açık havada, denizde, tarlada, işyerlerinde çalışmak zorunda bırakılan emekçilerin iyoluşlarını koruyan önlemler alınması...

Resmi Gazete'nin 9 Temmuz 2025 tarihli sayısında yayımlanan İklim Kanunu, aşağıda göreceğimiz üzere, bu ilkelerin tam tersi bir yaklaşıma sahip. İki yıl önce benzer bir yasa teklifi hazırlanmıştı. O teklifle karşılaştırıldığında yasalaşan metinde birkaç maddede daha açık, görece ayrıntılı ifadeler dışında köklü bir farklılık ya da yenilik yok. Teklifin TBMM genel kuruluna neden iki yıllık gecikmeyle geldiği sorusunun, AKP iktidarı tarafından halka verilmiş bir yanıtı bulunmuyor.

Net sıfır emisyon masalı

Yasada uluslararası iklim rejiminin jargonu benimsenmiştir. O jargonun yeşil dönüşüm, yeşil büyüme, emisyon denkleştirme, net sıfır emisyon, sıfır atık, döngüsel ekonomi, emisyon ticareti sistemi, değişen iklime uyum, iklim adaleti, adil geçiş sözcükleri, kimisi az kimisi bolca kullanılıyor yasa metninde.

İklim Kanununun amaç maddesinde “sera gazı emisyonlarının azaltılması” ve “net sıfır emisyon hedefi” ifadelerine yer verilmiştir. Gelgelelim, salımların ne kadar ton, nasıl bir takvimle (2030’a, 2040’a, 2053’e kadar azaltım hedefleri), hangi sektörlere öncelik verilerek azaltılacağı belirlenmemiştir. Net sıfır salım, salımların azaltılarak sıfır salıma ulaşılması demek değildir; bu ifade, atmosfere bırakılan ve atmosferden uzaklaştırılan salımların dengeye kavuşturulmasını anlatır. Yasa net sıfır salım hedefinden söz ettiğine göre, yasada, ülkenin toplam salımlarının öngörülen miktarını net sıfırda dengelemek üzere atmosferden uzaklaştırılacak salımların da ne kadar ton, hangi politika araçlarıyla, hangi takvime göre sorularına yanıt verecek biçimde öngörülmesi gerekirdi.

Özellikle karbondioksitin atmosferden emilerek uzaklaştırılmasında rolü bulunan yutak alanlar olarak ormanların, denizlerin, bitki örtüsünün, sulak alanların korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi, artırılması için İklim Kanununda somut politika araçları belirtilmemiştir: İklim değişikliğine uyum konusunun ele alındığı altıncı maddede “iklim değişikliğinin ekosistemlere ve biyolojik çeşitliliğe etkilerinin azaltılması ve sürdürülebilir ekosistem yönetimi için tedbirler alınır,” “korunan alanların niteliği ve oranı yükseltilir,” “arazi tahribatının dengelenmesi sağlanır,” çölleşme ve erozyonla mücadele ile ağaçlandırma ve toprak muhafaza kapsamında orman dışı alanlarda oluşturulan yutak alanların net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda sürdürülebilir yönetimi sağlanır,” tarım sektöründe “planlama araçları geliştirilir... dirençli uygulamalar yaygınlaştırılır” demekle yetinilmiştir. Dolayısıyla, yasada salımların atmosferden uzaklaştırılması konusu da boşlukta bırakılmıştır. Yasada salımların azaltılması, yutak alanların korunması, net sıfır salım, “boş laf”tan ibarettir. O kadar ki, İklim Kanunuyla aynı zamanda TBMM gündeminde olan “95 sayılı torba kanun” zeytinlikleri madenciliğe açmakta, ormanlarda, özel çevre koruma bölgeleri, sulak alanlar ve öteki korunan alanlarda madenciliği daha da kolaylaştıran düzenlemeler getirmektedir.

Bu gibi sermaye etkinlikleriyle doğa yağmalandığında arazi kullanım amacı değişir. Ormansızlaşma, yapılaşma, toprakların terk edilmesi gibi örneklerinde arazi kullanımının değişmesi, iklim değişikliğini şiddetlendiren etkiler doğurur. Türkiye’de uzun AKP iktidarı döneminde fosil ya da yenilenebilir enerji ve madencilik etkinlikleri, inşaat projeleri, İstanbul Havalimanı, Kanal İstanbul vb. nedenlerle ormansızlaşma, mera, otlak ve tarım topraklarının yitirilmesi olağanüstü boyutlara çıkmıştır. İklim Kanununda, “yutak alanların ve korunan alanların korunarak artırılması sağlanır” (m.5/5) demek dışında arazi kullanımındaki değişiklikleri önleyecek, hiç değilse sınırlandıracak etkili önlemlere, politika araçlarına, mevzuatın ve yönetim yapısının güçlendirilmesine, var olan mevzuatın uygulanması için kurum ve kuruluşların rolüne ilgi gösterilmemiştir.

Arazi kullanımının değişmesiyle aşırı hava olaylarının toplumsal afete d6nüşmesi arasında da yakın bağlar var. Sel, kuraklık, sıcak ve don gibi aşırı hava olaylarının ve yangınların etkilerinin azaltılması ve emekçi kesimlerin etkilenmemesini sağlayacak önlemlerin alınması, etkilenmeleri durumunda onarıcı programların öngörölmesi, bütçesinin oluşturulması gerekir. Aşırı hava olaylarının toplumsal afete d6nüşmesinin engellenmesi için yapılması gerekenlerin başında, kent topraklarını, kentleşmeyi, yapılaşmayı, tarımsal etkinlikleri ve ulaşım ağlarını planlanmak, o planları sermaye sınıflarının çıkarı için bükmeden, esnetmeden uzun dönemli uygulamak gelir. Bu çerçevede iklim yasasının anılan konulardaki yasalarla bağları kuran hükümler içermesi beklenirdi. Oysa İklim Kanununda bunları da görmüyoruz.

İklim Adaleti

İklim adaleti, ancak emek-sermaye karşıtlığı içinde kavranabilir. İklim değişikliğine neden olan sermaye sınıfları, o etkinliklerinden alıkonur ve yarattıkları yıkımın her boyutu bakımından yükümlü tutulmaları sağlanırken iklim krizinin çeşitli etkilerine maruz bırakılmış emekçi sınıfların etkilenmelerini en aza indirecek, yaralarını saracak somut sosyo-ekolojik önlemler ve iyileştirmeler gerçekte olduğu ölçüde iklim adaletine doğru mesafe kat edilir.

İklim Kanunu, işçileri işçi sözcüğünü dahi anmayarak tümüyle dışlamıştır. Yasada yapılan adil geçiş tanımında işçi, emekçi sözcüklerine yer vermekten bile kaçınılmıştır. Dünyada adil geçiş, iklim politikalarının uygulanması sürecinde öncelikle işçiler için telafi edici önlemlerin yaşama geçirilmesini vaat eder. İşçi sözcüğünden korkan İklim Kanununun, işçi sınıfına adil geçişi içi boş bir vaat olarak sunmasına da gerek kalmamıştır. (Adil geçişin eleştirel değerlendirmesi için bkz. Çoban, 2025.)

Yasada sera gazı salımlarıyla ilgilenildiği halde toplumsal kesimlerin salımları arasındaki eşitsizlikler tümüyle görmezden gelinmiştir. Yeni yayımlanan bir araştırmaya göre, Türkiye’de nüfusun en çok gelire sahip yüzde onluk kesiminin üretimde ortaya çıkardığı karbon salımları, en az gelire sahip yüzde onluk en yoksul kesimin dokuz katı daha fazladır (Gürer vd., 2025). Nüfusun yüzde birini oluşturan en zenginlerin neden olduğu salımlar hesaplansaydı sınıfsal eşitsizliğin ne kadar daha derin olduğu görülebilecekti. Böyle bir ekolojik ve iklimsel eşitsizlik veriliyken, iklim sorununu yaratan şirketlerin hareket alanlarını sınırlandıran, doğayı talan eden faaliyetlerini yasaklayan, mali teşviklerini sona erdiren, sermaye sahiplerinin yüksek salımlara neden olan lüks tüketimlerini cezalandıran, buna karşılık sorundan etkilenen işçi sınıfını gözetken, emekle sermaye arasında toplumsal ve ekolojik eşitsizliklerin belirmesine engel olan sosyo-ekolojik politika araçları, yasada yer almıyor. İklim Kanunu, emekçileri hiç gözetmezken iklim politikası araçlarını şirketler için yeni fırsatlar olarak belirliyor.

Yasanın üçüncü maddesinde iklim politikalarında “eşitlik, iklim adaleti, ihtiyatlılık, katılım, entegrasyon, sürdürülebilirlik, şeffaflık, adil geçiş ve ilerleme yaklaşımları esas alınır”

denilmesine karşın, yasanın bütününe bu ilkelerin yedirildiği, uygulama araçlarının bu ilkeler gözetilerek düzenlendiği kesinlikle söylenemez. Yasada sermaye çıkarları gözetildiği halde emekçiler, ezilen yoksul kesimler, engelliler, kadınlar bakımından toplumsal eşitsizlikleri giderecek, adil geçişi sağlayacak, iklim adaletini yaşama geçirecek bir politika öngörülmemiştir.

Yasa metni katılımcı, şeffaf bir süreçle hazırlanmadığı gibi, yasada oluşturulan Danışma Kurulunda çeşitli sermaye örgütlerine yer verilmesine karşın yalnızca Çevre Mühendisleri Odası'ndan bir temsilci bulunacaktır. Ne bu kurulda ne de Karbon Piyasası Kurulu'nda sendikaların, TMMOB, Türk Tabipleri Birliği, Barolar Birliği, Ziraat Odaları Birliği gibi meslek örgütlerinin, besin üretim kooperatiflerinin, iklim örgütlerinin, ekolojik örgütlenmelerin temsili sağlanmamıştır. Her ilde kurulacak İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu'nda da böyle bir toplumsal temsile değinilmemiştir.

Türkiye Emisyon Ticareti Sistemi

İklim Kanununda olması gerektiği halde bulunmayanları özetledikten sonra yasanın neyi içerdiğine bakalım. İklim Kanununun ayrıntılı biçimde düzenlediği konu, sermaye sınıflarının çıkarlarını karşılamak için iklim politikasının ticarileştirilmesidir. İklim Kanununa ilişkin çeşitli görüş ve eleştirilerin ortak noktası, bu yasanın bir ticaret kanunu gibi hazırlanmış olmasıdır. Gerçekten de yasanın uygulama araçları, o görüşü haklı çıkartıyor. Yasada uygulama araçları başlığı altında “finansal araçlar” sıralanır: iklim finansmanının sağlanması, şirketlere verilecek teşviklerin kaynaklarının, sigorta araçlarının ve sermaye piyasası araçlarının geliştirilmesi, banka finansmanının teşvik edilmesi (m.8). Ayrıca “iklim dostu yatırımlar” desteklenecek, şirketlerin adil geçiş desteklerini kullanması için uygun mekanizmalar oluşturulacaktır (m.13). Bunların dışında, daha önce başka düzenlemelerde de sözü edilen, ürünlerdeki malzemelerin geri dönüşümü, geri kazanımı ve yeniden kullanımı için şirketlere destek mekanizmaları geliştirilecektir. “Karbon yakalama ve depolama teknolojileri” ve bunlarla ilgili projelerin geliştirilmesi de kanunun öngördüğü iklim politikası araçları arasındadır (m.8). Bu teknolojilerin dünyada az sayıdaki örnekleri, iklim bakımından etkisiz, iktisadi olarak pahalı, çevre bakımından sorunlu olması ve uygulamaya koyma güçlüklerinin bulunması gerekçeleriyle eleştirilir. Bu teknolojileri kurtarıcı gibi sunmanın, etkili olacak gerçek önlemleri uygulamaya koymayı geciktirici etkisi nedeniyle iklim krizini derinleştirici sonuçları olur.

İklim Kanununun iklim politikasını ticarileştirmek için mevzuatımıza soktuğu temel politika aracı, Türkiye emisyon ticareti sistemidir. Yasanın kurduğu sistemde iktisadi etkinlikleriyle salımda bulunan şirketlere “sera gazı emisyon hakkı” verilir. Şirketlere yapılan emisyon tahsisatları emisyon ticareti sistemi (ETS) piyasasında alınıp satılabilir. Her şirket bir yıllık emisyon izni dönemi sonunda ona yapılan tahsisat yükümlülüğünü yerine getirmediyse, izin verilenden daha çok salım yaptıysa yasada öngörülen idari para cezasına çarptırılır. Bir ETS piyasası da kurulduğu için, o cezayı ödemek yerine fazladan yaptığı emisyonlarını karşılayacak tahsisatı bu piyasadaki satın alabilir. Yine yasada, “gönüllü karbon piyasaları” da şirketlerin tahsisat yükümlülüklerinin bu piyasadaki denkleştirilmesine olanak tanır.

Yasanın belirlediği ETS bir pilot uygulama ile başlayacak. Pilot uygulamanın hangi sektörde olacağı yasada belirtilmemiştir. Pilot uygulama sonrası emisyon ticareti sisteminin hangi sektörleri kapsayacağı, örneğin madencilik, çimento, hava ulaşımı sektörlerinin içerilip içerilmeyeceği, yoksa salım yapılan tüm sektörlerin kademeli olarak mı sisteme sokulacağı daha sonra yapılacak düzenlemelerle belirginleşecek. Yasada, şirketlere ücretsiz tahsisat yapılmasından ve “tahsisatların piyasa katılımcılarına ihale yöntemiyle dağıtımı”ndan söz edilmekle birlikte, tahsisatların ne kadarının şirketlere ücretsiz verileceği, ne kadarının ihaleyle satılacağı konusunun aydınlığa kavuşması için de yönetmelikleri beklemek gerekecektir.

İklim Kanununun çıkarılmasının gerçek amacı, emisyon ticareti sistemini kurmaktır. AKP Hükümeti dört yıldır bir iklim yasası hazırlığı içindeydi. Büyük sermaye temsilcileri Türkiye’nin Paris Anlaşması’nı onaylaması sürecinden bu yana iklim düzenlemelerinin yapılması beklentisini çeşitli kereler ifade ettiler. Dolayısıyla, iklim sorununu gidermeyi değil de sermayenin beklentilerini karşılamayı öngören böyle bir yasa yapıldı. Sermaye sınıfları, uluslararası iklim finansmanından, kredilerden, fonlardan yararlanmayı kolaylaştıracak böyle bir düzenlemeden yanadır. Daha önemlisi, AB’nin Sınırdaki Karbon Düzenlemesi Mekanizması’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa’ya ihracat yapan şirketler, AB düzenlemesinin gereklerini karşılayacak bir yasaya gereksinim duydular. Bu yasayla Türkiye sermayesi emperyalist kapitalist sistemin üretim-ticaret zincirine eklenmesinde uluslararası iklim önlemlerine takılmadan yoluna devam edebilir. Türkiye, olasıdır ki “alt-emperyalist” bir ülke olarak, AB’nin mekanizmasını taklit etmeyi de unutmadı. İklim Kanununda “Türkiye Gümrük Bölgesinde ithal edilen malların gömülü sera gazı emisyonlarını ele almak için Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması kurulabilir” hükmü yer alıyor. Belki yakında Türkiye de mal aldığı yabancı şirketlerden yaptıkları salımların piyasa araçlarıyla muhasebesini istediği bir mekanizma dayatır.

Sonuç

Türkiye 1990’ların başından günümüze kadar otuz yıldır uluslararası iklim rejiminin, çekingen de olsa parçasıdır. O rejime uygun olarak Türkiye’nin iklim değişikliği strateji belgeleri, salım azaltım ve uyum eylem planları yapılarak yürürlüğe konulmuş, dönem dönem güncellenmiştir. Nitekim İklim Kanununda da sera gazı salımlarının strateji ve eylem planları doğrultusunda azaltılacağı, iklim değişikliğine uyum faaliyetlerinin gerçekleştirileceği belirtilmiştir (m.5 ve 6). Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planının ilki 1998, Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi 2010 tarihlidir. Buna karşılık, TÜİK verilerine göre, sera gazı salımları 1990 yılında 4,1 ton CO2 eşdeğerden 2023 yılında 6,5 ton CO2 eşdeğere yükselerek bir buçuk kattan daha fazla artmıştır. Türkiye’nin salımları katlanarak artmaya devam ettiğine göre, ya kağıt üstündeki politikalar, stratejiler ve eylem planları zaten işe yaramıyor ya da AKP iktidarı bunları uygulama becerisi gösteremiyor demektir. Her iki durumda halk yanıltılıyor, gerekli iklim politikaları yürürlüğe konulmadığı ve uygulanmadığı için emekçi sınıflar ağır toplumsal, ekolojik, iklimsel bedellere katlanmak zorunda bırakılıyor demektir.

Sermayenin beklentilerini karşılayan, şirketlerin sera gazı salımını “hak” olarak tanıyan, o şirketleri finansman araçlarıyla, teşviklerle, desteklerle daha da semirten böyle bir iklim yasası, iklim sorununu çözmez derinleştirir; sermayeyle emek arasındaki sınıfsal eşitsizliklerle eklemelenen ekolojik eşitsizlikleri, iklim adaletsizliklerini daha da artırır; sermaye sınıflarının emekçilerin yaşam koşullarını onarılamaz ölçüde yıkıma uğratmasına yasal gerekçe sağlamış olur.

**Gençemek*, Ağustos 2025 sayısında yayımlanacak (Tez-Koop-İş Sendikası).

Kaynaklar

Çoban, Aykut, “Adil Geçişin Yanlış Önermesi – İklim Politikasının Engeli Sayılan Emekçiler,” *Toplum ve Hekim*, Cilt 40, Sayı 3, 2025, 165-180.

Gürer, Eren, Satioğlu, Bingül, Voyvoda, Ebru, Yeldan, A. Erinç (2025) Beyond the Quest for a Technological Holy Grail: Patterns of Income Inequality and the Household Carbon Footprint in Turkey, *New Perspectives on Turkey*, 1–28, <https://doi.org/10.1017/npt.2025.14>

TÜİK, “Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2023,” *Bülten*, 26 Mart 2025.